

Terk Edilmiş Adalet? Doğu Timor'daki Ağır Suçlar Süreci Değerlendirmesi¹

Megan Hirst and Howard Varney

I. GİRİŞ

Bu çalışma, Doğu Timor'da 1975 ve 1999 yılları arasında gerçekleşen Endonezya işgalinin son sürecinde işlenen suçlara karşı kurulan rejimi ele almaktadır. Şiddetin patlak vermesiyle, geniş çapta işlenen insan hakları ihlallerine karşı 1999 yılında bir komisyonun kurulmasıyla, Birleşmiş Milletler (BM) en ağır suçların arkasında kimlerin olduğunu araştırmak ve soruşturmak amacıyla bir adalet projesinin oluşturulmasını destekledi. Doğu Timor'da, soruşturmalar Ağır Suçlar Savcılığı Baş Vekilliği'ne (DGPSC) bağlı olarak faaliyetlerini yürüten Ağır Suçlar Birimi (SCU) tarafından sorgulandı ve Ağır Suçlar Özel Paneli (SPSC) tarafından yargılandı (SPSC, toplu olarak ağır suçların işlendiği rejim ve süreç olarak anılacak). Aynı bir inisiyatif olarak, Doğu Timor'da Endonezyalı görevliler tarafından işlenen uluslararası suçları yargılamak adına özel yetkili (ad hoc) İnsan Hakları Mahkemesi kuruldu. Bu çalışma ağır suçlar sürecinin tarihsel arka planını ana hatlarıyla ele alıp ağır suçlar için ceza yargılaması sistemini anlatmak adına; araştırmaların, iddianamelerin ve davaların nasıl ortaya çıktığını ele alacak, ağır suç süreçleri ile geçiş dönemi adaleti mekanizmaları arasındaki ilişkiyi inceleyip SCU'nun ve SPSC'nin performansına dair bir değerlendirme sunacaktır. Bu çalışmanın son kısmında Doğu Timor'da işlenen ağır suçların yargılaması sürecine ilişkin gelecekteki beklentiler üzerine bir tartışma yürütülecektir.²

Doğu Timor'da adalet arayış hikayesini stratejik planlama eksikliği ve Endonezyalı yetkililerin işbirliğinden kaçınmasını dengeleyebilecek etkin destek yokluğunda iyi niyetli bir çaba biçiminde özetlemek mümkündür. Planlama ve destek eksikliği ağır suçlar sürecinin etkin olmasına ciddi şekilde ket vurmuştur. Bu eksiklikler; BM, uluslararası kamuoyu ve

Kısaltmalar:

CAVR: Kabul, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (*Comissão de Acolhimento, Verdade, e Reconciliação*)

CRP: Toplum Uzlaştırma Prosedürleri (*Community Reconciliation Procedures*)

DGPSC: Ağır Suçlar Savcılığı Baş Vekilliği (*Deputy General Prosecutor for Serious Crimes*)

OGP: Genel Savcılar Ofisi (*Office of the General Prosecutor*)

SCU: Ağır Suçlar Birimi (*Serious Crimes Unit*)

SPSC: Ağır Suçlar Özel Paneli (*Special Panels for Serious Crimes*)

UNMISET: Birleşmiş Milletler Doğu Timor Destek Misyonu (*United Nations Mission of Support in East Timor*)

UNTAET: Birleşmiş Milletler Doğu Timor Geçiş İdaresi (*United Nations Transitional Administration in East Timor*)

TNI: Endonezya Ulusal Ordusu (*Tentara Nasional Indonesia*)

¹ Çalışmanın başlığın yanında * işareti olan kısımları tam olarak çevrilmemiş ve özet geçilmiştir. Orijinal adı "Justice Abandoned? An Assessment of the Serious Crimes Process in East Timor" olan makale [ICTJ](#) tarafından Haziran 2005'te yayınlanmıştır. Metnin çevirisi Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları adına Harun Ercan tarafından yapılmıştır.

² Megan Hirst ve Howard Varney'in yazdıkları bu rapor Timor-Leste'de 2005 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında yaptıkları araştırmaya dayanmaktadır. Megan Hirst Avustralyalı bir avukat olmasının yanı sıra Timor-Leste'deki CAVR'da araştırmacı olarak bulundu, Howard Varney ise Güney Afrika'da cezai adalet soruşturmalarını yürüttü ve Sierra Leone Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nda lider soruşturmacıydı. Outreach and Analysis yöneticisi Priscilla Hayner ve kıdemli ortak Eduardo Gonzalez bu çalışmayı gözden geçirdi. Ağır Suçlar Birimi'nin birkaç üyesi başta olmak üzere, bu araştırma için zamanlarını, uzmanlıklarını ve bildiklerini seferber eden birçok kişi ve kuruma minnettarız.

2002 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra Doğu Timor'un adı Timor-Leste olarak değiştirildi. Bu çalışmada ele alınan konuların birçoğu bağımsızlık sürecinden öncesine denk düştüğünden ötürü her iki isme de referans verilmektedir.

Timor-Leste hükümeti tarafından adalet sürecine gösterilen inancın seviyesine işaret etmektedir. Yardıma gerek duyulduğu zamanlarda, bu kurumlar ağır suçlar rejimini yüz üstü bıraktılar. Adalet süreci başka çıkarlar için bir koz olarak kullanıldı. Ağır suçlar rejimi, siyasi kısıtlamalara ve kaynak eksikliklerine rağmen küçük bir yürütücü grubu olarak Doğu Timor'da yaşanan çatışmaya kurban gidenler için düşük ölçekte adalet tesis etmeyi başarabildi.

A. Tarihsel Arkaplan

Doğu Timor olarak belirtilen bölge 16. yüzyılda Portekiz'in sömürgesi oldu. 1960 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Meclisi, BM Sözleşmesi'nin XI. Başlığı çerçevesinde Portekiz Timoru'nu kendi kendini yönetemeyen bölge olarak ilan etti.³ 1974 yılının Nisan ayında gerçekleşen Karanfil Devrimi sonrasında ise Portekiz hükümeti Doğu Timor için kendi kaderini tayin hakkı sürecini başlattı.

1975 yılında, Timor'da kurulan yeni siyasi partiler arasındaki gerginlikler arttı ve sonunda 1975 yılının Ağustos ayında bu gerginlik silahlı çatışma halini aldı. Bu kavgaların sonucunda Portekiz idaresi Doğu Timor'daki anakaradan ayrılarak Atauro adasına çekildi. Endonezya'daki Soeharto rejimi Doğu Timor'daki bu durumu bir güvenlik tehdidi olarak duyurdu ve 1975 yılının sonlarında Doğu Timor'a yönelik saldırı eylemlerine başladı. 7 Aralık 1975 tarihinde ise Endonezya tam manasıyla Doğu Timor'u işgal etti. Haziran 1976'da ise Endonezya Doğu Timor bölgesinin Endonezya'nın 27. eyaleti olarak kendi idaresine bağlandığını resmi olarak iddia etti. Birleşmiş Milletler hiçbir zaman bu toprak birleştirme girişimini tanımadı.

Endonezya, Doğu Timor'u 1975 yılından 1999 yılına kadar işgal altında tuttu. Bu süreç zarfında, Doğu Timor direnişi FRETILIN ve bu direnişin silahlı kanadı olan FALINTIL işgal muhalefet etmeye devam etti. Endonezyalı güvenlik güçleri; cinayet, işkence, tecavüz, zorunlu göç, keyfi gözaltı ve alıkoyma gibi pratikleri içeren yoğun ve kitlesel insan hakları ihlallerinin sorumlusuydu.

1. 1999 Olayları

1998 yılında Endonezya'da gerçekleşen rejim değişikliği Doğu Timor'da bağımsızlık yanlısı eylemlerde ani ve hızlı bir artış olmasına yol açtı ve sonrasında da BM, Portekiz ve Endonezya arasında Doğu Timor halkına, bağımsızlık veya Endonezya ile birleşme seçeneklerinden birini tercih etmeleri adına, danışılmasını öngören bir anlaşma imzalandı. "5 Mayıs Anlaşması" gereğince, oy pusulalarının lojistiği BM tarafından gerçekleştirilecek⁴, barış ve güvenliğin sağlanması ile "şiddet ve diğer etki altında bırakma pratiklerden arındırılmış güvenli bir ortamın" tesis edilmesi ise Endonezya güvenlik güçlerinin sorumluluğu altındaydı.⁵ 5 Mayıs anlaşmasına göre oylama sonucunda bağımsızlık yönünde bir karar çıkması halinde; Endonezya, Portekiz ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği barışçıl ve düzenli bir şekilde Doğu Timor'da otoritenin BM'ye devredileceğine dair anlaşmaya varmıştı.⁶

Endonezyalı otoriteler, yapılan anlaşma gereği yerine getirilmesi gereken oy kullanma sürecinde barışçıl ve güvenli bir ortamın tesis edilmesi hükmüne uymadı. Seçimden önceki aylarda bağımsızlık yanlılarına yönelik yoğun şiddet eylemleri vuku buldu. Bu şiddet eylemlerinin çoğu Endonezya silahlı kuvvetlerinin aktif desteği ile yerel milisler tarafından gerçekleştirildi (TNI).⁷ Buna rağmen 30 Ağustos 1999'da oy verme işlemi gerçekleştirildi ve kullanılan oyların yüzde 78'i bağımsızlık taraftarı olarak kayda geçti. Seçimleri izleyen

³ Genel Kurul Kararı 1542 (XV), Aralık 15, 1960 para. 1(i)

⁴ Doğrudan Oy Pusulası ile Doğu Timor Halk İstişare Yöntemi Anlaşması (Endonezya, Portekiz ve BM Genel Sekreterliği arasında), 5 Mayıs 1999

⁵ 3. Madde, Doğu Timor Sorunu Üzerine Endonezya Cumhuriyeti ile Portekiz Cumhuriyeti arasında Anlaşma, 5 Mayıs 1999; 1. Madde, Doğu Timor Halk İstişare Yöntemi Anlaşması (Endonezya, Portekiz ve BM Genel Sekreterliği arasında), 5 Mayıs 1999

⁶ 6. Madde, Doğu Timor Sorunu Üzerine Endonezya Cumhuriyeti ile Portekiz Cumhuriyeti arasında Anlaşma,

haftalarda şiddet yeniden yükselişe geçti, Endonezya ordusu ve polisi⁸ tarafından desteklenen ve organize edilen milis grupları Timor halkını hedef alan misilleme topyekun savaş kampanyasına girişti. Şiddet süreci çok geçmeden yapılan tahminlere göre 400.000'den fazla sayıda insan yerinden edildi ve zorla Batı Timor'a göç ettirildi.⁹ 1000'den fazla sayıda insan öldürüldü¹⁰ ve var olan tüm mülklerin yüzde 60-80 kadarı ortadan kaldırıldı.¹¹ Şiddet, Doğu Timor'a ancak 20 Kasım 1999'da ulaşabilen BM Uluslararası Gücü'nün (INTERFET) müdahalesi ile son bulabildi.¹²

2. Birleşmiş Milletler Müdahalesi

1272 sayılı karar ile (1999), Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Doğu Timor Geçiş İdaresi'ni (UNTAET) kurdu.¹³ UNTAET'in görevi yasa ve düzeni temin etmek, idareyi sağlamak ve öz-yönetim için kapasite gelişimine yardımcı olmaktı. Sadece Ocak 2001¹⁴ tarihine kadar yürürlükte olması için kurulmuşken, UNTAET'in faal olma durumu Timor-Leste devletinin resmi olarak var olduğu 20 Mayıs 2002¹⁵ tarihine kadar uzatıldı.

Haziran 1999'da BM İnsan Hakları Komisyonu, Doğu Timor'daki durumu görüşmek amacıyla özel bir oturum düzenledi. 1999 Ocak ayında sonra işlenmiş olan insan hakları ve hukuk ihlallerini soruşturmak amacıyla Genel Sekreterliğe bağımsız bir komisyon kurulması yönünde çağrı yapılması kararı alındı.¹⁶ Bu karar doğrultusunda Doğu Timor BM Uluslararası Tahkikat Komisyonu kuruldu. Komisyon Ocak 2000'de bulgularını rapor haline getirdi. Uluslararası hukuk ihlallerinin işlenmesinden sorumlu olanların araştırılması ve soruşturulması amacıyla uluslararası bir kurumun kurulmasının yanı sıra uluslararası bir mahkemede ilgili kişilerin yargılanması yönünde tavsiyelerde bulunuldu.¹⁷ Öncesinde, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun üç özel raportörü Doğu Timor'daki görev alanından bildirimlerde bulunmuştu. Bu raportörler, işlenen geniş çaplı insan hakları ihlallerini bildirmekle birlikte "birkaç ay içerisinde, önceki yıl gerçekleşen şiddet sürecinde TNI'nin rolünü araştırmak için Endonezya hükümeti tarafından atılmış adımların hem hakikatleri güvenilir bir yolla açığa çıkaracak hem de suç işleyenlerin adalete teslim edilmesi sağlayacak şekilde sonuç vermemesi durumunda"¹⁸ uluslararası mahkemelerin kurulması yönünde çağrı yaptı.

Eski Yugoslavya'da ve Ruanda'da kurulmuş olan uluslararası suç mahkemeleri hakkında, maliyetinden ötürü olmasa da bu şekil bir mahkemenin kurulmasına ilişkin tereddütler mevcuttu.¹⁹ Endonezya tarafından, adaletin tam manasıyla yerini bulacağına dair verilen

⁷ UN OHCHR "Genel Sekreterlik için Doğu Timor Uluslararası Araştırma Komisyonu Raporu" A/54/726, S/2000/59, Ocak 2000, para. 136

⁸"Cakarta ve Dili Misyonu Güvenlik Konseyi Raporu" S/1999/976, Eylül. 8-12 ve 19, 1999. Ayrıca bkz.

Endonezya ordusunun 1999 yılındaki şiddetten sorumlu olduğunu belirten ve Endonezyalı yetkililerin Doğu Timor'luların kendi aralarında savaştığı intibası vermek için yerel milisleri kullandığını belirten UN OHCHR, üst not 6, 136-140 paragrafları.

⁹ "Doğu Timor Ortak Misyonu Raporu. Hukuk Gücünün Dışı, Özet veya Keyfi Öldürmeler üzerine İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü, İşkence Sorunu Komisyonu Özel Raportörü ve Kadına Karşı Şiddet Komisyonu Özel raportörü tarafından" A/54/660, 10 Aralık 1999, parag. 20, 38, and 71.

¹⁰ Age. Parag. 37

¹¹ UN OHCHR, Üst note 6, parag. 130.

¹² INTERFET Bölüm VII altında Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirildi. Güvenlik Konseyi Kararı 1264 (1999), 15 Eylül 1999

¹³ Güvenlik Konseyi Kararı 1272 (1999), 25 Ekim 1999.

¹⁴ Age., parag. 17.

¹⁵ Güvenlik Konseyi Kararı 1338 (2001), 31 Ocak 2001, parag. 2 ve Güvenlik Konseyi Kararı 1392 (2002), 31 Ocak 2002, parag. 2

¹⁶ İnsan Hakları Komisyonu Kararı 1999/S-4/1, 27 Eylül 1999, parag. 6

¹⁷ UN OHCHR, üst not 6, parag. 152-153

¹⁸ Bkz. "Özel Raportör," üst not 8, parag. 74(6).

¹⁹ Örneğin 2004-2005 yıllarında, ICTY'nin toplam fonu şu kadardı: \$298.226.300. "1991 yılından bu yana Eski Yugoslavya bölgesinde işlenmiş olan Onbirinci Ağır Uluslararası Hukuk İhlallerinden Sorumlu Kişileri Sorgulayan Uluslararası Mahkeme Yıllık Rapor," 13 Ağustos 2004, parag. 382, ve Genel Kurul Kararı 58/255, 23 Aralık 2003.

güvencelere dayanarak²⁰ bu doğrultuda adımlar atmanın gereksiz olduğu ve sorgulamalar ile mahkemelerin Endonezya ve Doğu Timor'da ulusal düzeyde ilerleyebileceğine karar kılındı.²¹

BM'nin kendi uzmanlarının tavsiyelerini reddederek neden Endonezya'nın verdiği güvencelere yaslandığına dair birçok spekülasyon yapıldı. Bazıları Endonezya demokrasisinin uluslararası mahkeme tarafından ordu üzerinde oluşacak baskıyı kaldıramayacak derecede kırılğan olduğunu ve meselenin iç hukuk yollarıyla daha hassas bir yöntemle çözülmesinin mümkün olduğunu düşünmüş olabilir.²² Buna ek olarak, Kasım 1999'da yapılan seçimlerde, adaletin yerini bulmasını destekler görünen Abdurrahman Wahid'in başkan seçilmesinin belirli bir düzeyde iyimserlik ve iyi niyet atmosferi yarattığı da söylenebilir.²³ Uluslararası Tahkikat Komisyonu'nun hazırladığı raporu; Güvenlik Konseyi'ne, Genel Meclis'e ve İnsan Hakları Komisyonu'na ve BM Genel Sekreterliği'ne iletilen mektuplarda Endonezya tarafından verilen failleri cezadan muaf bırakmamaya dair verilen güvenceye referans verildi, "Başkan Abdurrahman Wahid'in hukuki süreci desteklemesi ve Endonezya'da faal halde bulunan ulusal soruşturma süreci ile suç işleyenlerin araştırmaya ve soruşturmaya tabi tutmasına Waid'in tam destek verdiğini gösterme kararlılığı bu doğrultuda teşvik edici oldu."²⁴

Bu iyimserlik, Doğu Timor'da gerçekleşen insan hakları ihlallerini soruşturmak için bağımsız bir tahkikat komisyonunun (KPP HAM) kurulmasına ilişkin Endonezya hükümeti tarafından alınan karar ile de taçlandı. KPP HAM tarafından gerçekleştirilen soruşturma güvenilir olsa da uluslararası kamuoyu tarafından hissedilen iyimserlik hatalıydı. Endonezya'daki ceza adaleti sisteminin siyaseten bu kadar hassas bir vakada adaleti tesis edemeyeceğinin ciddi bir değerlendirmesi yapılmadı. Bu çeşit bir değerlendirme, Endonezya'nın halihazırda içinde olduğu bağlamda korkusuzca ve cesur bir şekilde adaletin yerini bulmasını sağlama ihtimalinin olmadığını ortaya koyabilirdi.

Sonuç olarak, Endonezya'da ve Doğu Timor'da paralel bir şekilde soruşturmaların yürütülmesi yönünde bir karar alındı. Bu karar Endonezya'da *özel yetkili* insan hakları mahkemesinin kurulması teşebbüsü ile karşılık buldu. Özünde, Timor'da gerçekleştirilen soruşturmaların yerel faillelere odaklanacağı ve Cakarta'daki mahkemelerin Endonezyalı zanlıları hedef alacağı düşünüldü.

B. Ağır Suçlar Rejiminin Yapısı ve Kurulum Süreci

Mart 2000'de UNTAET bir Temyiz Mahkemesi ile bölge mahkemelerini kurdu.²⁵ Dili Bölge Mahkemesi'ne ceza gerektiren suçlar, yani; soykırım, savaş suçları, herhangi bir süreçte insanlığa karşı işlenmiş suçlar hakkında 1 Ocak ile 25 Kasım 1999 arasında işlenen cinayet, cinsi saldırı ve işkence suçları ile ilgilenmesi için özel yetki alan verildi (bundan sonra ağır suçlar olarak anılacaktır).²⁶ Yönetmelik doğrultusunda Dili Bölge Mahkemesi'nde ağır suçların yargılaması için özel panellerle kurulmasına imkan tanımaktaydı, lakin bu

²⁰ Bkz. Endonezya Dışişleri Bakanlığı'ndan Genel Sekretere yollanan 26 Ocak 2000 tarihli mektup, A/54/727 ve S/2000/65, 31 Ocak 2000.

²¹ BM Genel Sekreteri şunu belirtmiştir: "Konsey'in veya BM'nin Endonezya hükümeti ile tam manasıyla aynı işi yapacak bir mahkeme kurmasına hiç gerek olmayacak." Bu cümle David Cohen'in çalışmasında yer alan Kofi Annan alıntısıdır. Alıntının yapıldığı kaynak: "Seeking Justice on the Cheap: Is the East Timor Tribunal Really a Model for the Future?" *Asia Pacific Issues* 61:1, 2002. Annan aynı zamanda şu cümleyi de sarfetmiştir: "esas iş insanları mahkeme önüne çıkarmak ve onları hesap verebilir kılmaktır... Eğer hükümetin bunu yapmaya dair isteği ve kapasitesi varsa ve yapıyorsa, başka bir mahkeme kurmayı istemeyiz". Alıntının geçtiği kaynak: Suzannah Linton, "Cambodia, East Timor, and Sierra Leone: Experiments in International Justice," *Criminal Law Forum* 12:185,2001, p. 213.

²² Sidney Jones, "Human Rights and Peacekeeping in East Timor," yayınlanmamış çalışma, s. 2.

²³ Age.

²⁴ Genel Sekreter'den Genel Kurul başkanına, Güvenlik Konseyi başkanına ve İnsan Hakları Komisyonu başvekiline 31 Ocak 2000 tarihli yolladığı mektup, A/54/726 ve S/2000/59, 31 Ocak 2000.

²⁵ UNTAET Yönetmeliği 2000/11, 6 Mart, 2000, özellikle 7. ve 14. Bölümler.

²⁶ Bölüm 10.1 ve 10.2, UNTAET Yönetmeliği 2000/11, 6 Mart 2000.

panellerin oluşturulması “Doğu Timor’da uluslararası mahkemelerin kurulması halinde... bu mahkemelerin yetki alanının önüne geçmemeliydi”²⁷. Ardından gelen başka bir girişim ile, ağır suçlar olarak nitelendirilmeyen daha hafif suçlar ile Kabul, Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu’nun (Portekizce’de, *the Comissão de Acolhimento, Verdade, e Reconciliação*, ya da CAVR) himayesi altında uzlaşma prosedürleri konusunda uzmanlaşmış bir ekip tarafından ilgilenilmesine karar verildi.²⁸

Haziran 2000’de, Dili Bölge Mahkemesi bünyesinde özel paneller, ağır suç vakalarının görülmesi için de Temyiz Mahkemesi oluşturuldu.²⁹ Hem bölge mahkemesinde hem de temyiz mahkemesinde, paneller; UNTAET yürütmeliği doğrultusunda³⁰ ataması yapılan iki uluslararası yargıç ile bir yerel yargıçtan³¹ oluşturuldu. Paneller Doğu Timor hukuku ve uluslararası hukuk çerçevesinde davaları görecekti.³²

Aynı zamanda, UNTAET, Doğu Timor Kamu Davalarını Soruşturma Hizmetleri’ni (Public Prosecution Service) kurdu.³³ Bu memuriyet bir Genel Savcılar Ofisi’nden (OGP) ve Bölge Savcılar Ofisi’nden oluşmaktaydı. Dili merkezli OGP, Genel Savcılık Vekilliği tarafından yönetilirken, birisi sıradan suçlarla diğeri de ağır suçlarla ilgilenmek üzere bünyesinde iki departman bulunduruyordu.³⁴ Ağır Suçlar Genel Savcılık Vekilliği’ne ağır suçların araştırılması ve soruşturulması için özel yetki verilmişti.³⁵ Doğu Timorlu ve uluslararası uzmanlardan oluşturulmuş olan soruşturma destek birimine ek olarak DGPSC’nin desteklenmesi için gereklilikler yerine getirildi.³⁶ Pratikte, bu destek BM personelinden oluşan Ağır Suçlar Birimi tarafından sağlandı. Esasında SCU, UNTAET’in İnsan Hakları Birimi içerisinde yer almakla birlikte, Haziran 2000’de kurulması sonrasında DGPSC’nin bir parçası oldu.

20 Mayıs 2002’de, UNTAET faaliyetlerini durdurdu ve Timor-Leste bağımsız bir devlet haline geldi. Aynı tarihten itibaren Birleşmiş Milletler Doğu Timor Destek Misyonu (UNMISSET) faaliyetlerine başladı.³⁷ SCU, OGP içerisinde faal kalarak UNMISSET’in lojistik ve finansal açıdan desteklenmesi için operasyonlarına devam etti.³⁸ Timor-Leste’nin yeni anayasası çerçevesinde, SPSC’nin, halihazırda soruşturulan davalarda karar alınmasına kesinkes gerek duyulması aşamasına kadar çalışmalarına devam etmesi sağlandı.³⁹

Nisan 2000’de, adli, hukuki ve insan hakları ile ilişkili konularda işbirliği yapılmasını öngören bir Mutabakat Anlaşması (MUO), UNTAET ve Endonezya tarafından imzalandı. MUO çerçevesinde, kanıtların ve tanıklıkların kayda geçirilmesi; gerekli dökümanların sağlanması; tutuklamaların, aramaların ve müsaderelerin icrası; kişi nakillerinin gerçekleştirilmesi, gerekli bilgilere ulaşımın mümkün kılınması; ve bilgi ve kanıt sağlanması gibi konular karşılıklı yardımlaşma kapsamında ele alındı.⁴⁰ Bu anlaşma aynı zamanda her

²⁷ Bölüm 10.3 ve 10.4, UNTAET Yönetmeliği 2000/11, 6 Mart 2000.

²⁸ ‘Ağır Suçlar rejiminin Diğer Adalet Mekanizmalarıyla İlişki’ başlıklı bölümde yapılan tartışmaya bakınız.

²⁹ Bölüm 1.1 ve 1.2, UNTAET Yönetmeliği 2000/15, 6 Haziran 2000.

³⁰ Bölüm 22.1 ve 22.2, UNTAET Yönetmeliği 2000/15, 6 Haziran 2000. Özel önem ve ağırlığı olan vakalarda 5 (üç uluslararası ve iki ulusal) yargıçtan oluşan Temyiz Mahkemesi’nin de kurulabileceği belirtilmiştir; bkz. Bölüm 22.2

³¹ Bölüm 23.1, UNTAET Yönetmeliği 2000/15, 6 Haziran 2000.

³² Bölüm 3.1, UNTAET Yönetmeliği 2000/15, 6 Haziran 2000.

³³ UNTAET Yönetmeliği 2000/16, 6 Haziran 2000, özellikle Bölüm 1.

³⁴ Bölüm 5.1, UNTAET Yönetmeliği 2000/16, 6 Haziran 2000.

³⁵ Bölüm 14.1, UNTAET Yönetmeliği 2000/16, 6 Haziran 2000. Bu ağır suçlar, özel panellerin hukuki gücünün kurulması araçları içerisinde referans verilerek olarak tanımlanmıştır.

³⁶ Bölüm 14.6, UNTAET Yönetmeliği 2000/16, 6 Haziran 2000.

³⁷ Güvenlik Konseyi Kararı 1410 (2010) tarafından kuruldu, 17 Mayıs 2002, parag. 1

³⁸ Age., parag 3(a).

³⁹ Timor-Leste Anayasası, s. 163.

⁴⁰ Endonezya Cumhuriyeti ve Birleşmiş Milletler Doğu Timor’da Yasa, Hukuksal ve İnsan Hakları İle İlişkili Konularda İşbirliği Geçiş İdaresi arasında Anlama Genelgesi, 5-6 Nisan 2000, s. 12.

iki tarafın da tutuklama emirlerine uyması ve soruşturma maksatlı talep edilen her kişinin naklinin gerçekleştirilmesini de kapsamaktaydı.⁴¹

⁴¹ Age. Bölüm 2(c) ve 9.

II. AĞIR SUÇLAR REJİMİ'NİN ÇALIŞMALARI

A. Soruşturmalar ve İddianameler

Ağır suçların soruşturulmaya başlanması Doğu Timor Uluslararası Gücü'nün (INTERFET) Eylül 1999'da gerçekleştirdiği müdahaleden hemen sonrasına denk gelmektedir. Soruşturma yetkisi Aralık 1999'da BM sivil polislerine (CIVPOL) verilene kadar küçük bir gruptan oluşan Avustralya askeri polisi soruşturma sürecini başlatmıştı.⁴² Mart 2000'de ise bu sorumluluk, yapılan işler CIVPOL personeli tarafından geçici olarak sürdürülmeye devam edilmiş olsa da SCU'nun bünyesinde kurulduğu UNTAET'in İnsan Hakları Birimi'ne devredildi.⁴³ 2000'li yılların ortasında OGP oluşturulduğu vakit SCU, DGPSC altında faaliyetlerini sürdürmeye başladı.

1. İşe Alım ve Atanmalar*

Bu kısımda yazarlar Ağır Suçlar Birimi'ne alınan personel sayısını ve alınan bu personellerin hangi alt birimlerde çalıştırıldığını ele almaktadır.

2. İddianameler

SCU'nun ilk iddianamesi Aralık 2000'de işleme sokuldu. Güvenlik Konseyi tarafından Kasım 2000'de belirtilen kaygı "Doğu Timor'da 1999 yılında işlenen ciddi insan hakları ihlallerinin sorumlu olanların adalet önüne çıkarılması hakkında UNTAET'in kayda değer zorluklar yaşıyor olması"ydı.⁴⁴ Birimin ilk iddianameleri ağırlıklı olarak Doğu Timor'da göz altına alınan Doğu Timor'lu milisler üzerinedir. Bu milislere atfedilen suçların çoğu insanlığa karşı işlenmiş suçlardan ziyade basit cinayet suçlamalarıydı. Görünen o ki, bunun temel nedeni insanlığa karşı işlenmiş suçların kanıtlanması için gerekli olan bağlamsal unsurlar konusuna, SCU'nun yapmakta olduğu soruşturmalarda ve kovuşturmalarda ilk dönem itibari ile yeterince odaklanmamış olmasıydı. Daha ucuz ve hızlı bir yargılama sürecinin gelişmesine izin vermek amacıyla, soruşturulmakta olan insanlığa karşı işlenmiş suçlar olsa bile, cinayet suçları üzerinden adli sürecin başlatıldığı belirtildi.⁴⁵ Bunun sonucunda insanlığa karşı suç işlemiş olabilecek faillerden bazıları cinayet gibi suçlar üzerinden yargılanarak daha az cezalar aldılar.

Benzer bir biçimde, SCU işlenmiş olan savaş suçları için bireylere suç ithamında bulunmadı. Böyle bir şeyin vuku bulmasının nedeninin, insanlığa karşı işlenmiş suçlar ve 'sıradan' cinayet ve tecavüz suçu vakaları için gereksiz görüldüğünden mi yoksa savcılarının 1999 yılında Doğu Timor'da bir silahlı çatışma olduğuna ilişkin gerekli delilleri toplama ve kanıt ileri sürme konusunda kararsız kaldıklarından dolayı mı olduğu muğlaktır. SCU savcıları tarafından 1999'da yaşananların silahlı çatışma olarak tanınmasının Endonezya tarafından bağımsızlık yanlısı harekete karşı uygulanan şiddet eylemleri için Endonezya'nın planlanmadan yapılmış bir hareket olduğu iddiasına meşruiyet kazandırabileceği olasılığı da düşünülmüş olabilir.⁴⁶

SPSC'nin savaş suçları hükümlerinden faydalanılma hususunda SCU'nun başarısız olması yüzünden işlenen tüm suçların herhangi bir suç ithamı olmadan geçmiş olması pek olası değildir. Halbuki, uluslararası hukuk kuralları yerine Endonezya hukuku üzerinden suçların yargılandığı vakalarda, işlenmiş bir savaş suçunun daha ağır ve daha münasip bir cezaya çarptırılacağı yerde kolaycı bir şekilde karara bağlanmış olması imkan dahilindedir.

İnsanlığa karşı işlenen suçlara yönelik hazırlanan iddianameler hususunda Ağustos 2001 itibariyle daha tutarlı bir soruşturma stratejisi izlenmeye başlandı. Bütün davaların

⁴² Bkz. Jones, üst note 22, s. 18.

⁴³ Age., s. 20

⁴⁴ "Doğu Timor ve Endonezya Misonu Güvenlik Konseyi Raporu," S/2000/1105, 21 Kasım 2000, s. 2.

⁴⁵ Bkz. Linton, üst not 21, s. 215; ve JSMP, "Paulino De Jesus Kararı", Nisan 2005, s. 6.

⁴⁶ Bkz. DPGSC Nicholas Koumjian'dan The Wall Street Journal'a mektup, 3 Mayıs 2004.

görülmesinin zaman ve kaynak kıtlığı yüzünden mümkün olmadığı fark edilmesiyle birlikte SCU 10 tane 'öncelikli' vaka belirledi.⁴⁷ Bu vakaların seçimi; kurbanların sayısı ve çeşidi, işlenen suçların ağırlığı ve siyasi önemi ile delillerin mevcudiyeti gibi kriterlere göre yapıldı.⁴⁸ Soruşturmaların ve kovuşturmaların cinayet işlenmiş olan vakalara yoğunlaşması yönünde bir karar alındı (bu gibi yaklaşık 1400 adet vaka bulunmaktaydı). Özellikle cinayet suçu ile bağlantılı ise bazı tecavüz ve işkence suçları soruşturuldu, lakin, örneğin zorla yerinden edilme vakaları insanlığa karşı işlenmiş suçlara zemin oluşturmuş olsa bile takip edilmedi.

Sonrasında, birimin uyguladığı politika suçları örgütleyen ve azmettirenler yani TNI komutanları, polis ve milisler üzerinde yoğunlaştı.⁴⁹ 23 Şubat 2003 tarihinde, SCU tarafından hazırlanan en kayda değer iddianame olan General Wiranto (eski savunma bakanı ve silahlı güçlerin komutanı), 6 kıdemli TNI üyesi ve Doğu Timor'un eski valisi hakkında yapılan ithamlar işleme kondu.⁵⁰

SCU'nun yaptığı çalışmaların odağında 1999 yılında yaşanan şiddet vardı. Birim, 1991 yılında yapılan Santa Cruz katliamı hakkında bir soruşturma başlattı, ama soruşturmanın erken safhasında yargılama süreci rafa kaldırıldı. Diğer taraftan, 1999 sürecinden önce yaşanan şiddete ilişkin soruşturmalar sadece 1998'in sonlarını yani 1999 şiddet eylemleri ile yakından ilişkili olanları kapsadı. Sonuç olarak, 1975 ile 1998 yılları arasında işlenmiş olan güncel ve kamuoyunca iyi bilinen suçlar hakkında dahi soruşturma ve kovuşturma yapılmadı. Görülebildiği kadarıyla, bu durum, bir yandan politika kararı diğer yandan da ağır suçlar rejimine uygulanabilecek uygun hukuk çerçevesinin nasıl olması gerektiğine dair yorumlamadan ileri gelmekteydi.

3. Faaliyetlerin Tasfiyesi

2003 yılının başlarından itibaren müfettişlerin sayısı kayda değer seviyede düşürüldü⁵¹ ve SCU'nun Oecusse ofisi kapatıldı.⁵² Mayıs 2004'te UNMISSET'in vekaleti bir yıl daha uzatılırken, Güvenlik Konseyi, SCU'nun tüm soruşturmaları Kasım 2004'e kadar tamamlaması gerektiği ve 20 Mayıs 2005'ten geç olmayacak şekilde SCU'nun tüm faaliyetlerini sona erdirmesi yönünde bir karar aldı.⁵³ SCU 2004'ün sonunda doğru faaliyetlerini sona erdirmeye başladı ve son dört iddianamesini de Aralık 2004 işleme koydu.⁵⁴ Bu haliyle açılan davaların sayısı 95 olurken en az bir davada suçlanan kişi sayısı ise 391'e ulaşmış oldu. Davalarda suçlanan kişilerin çoğu yüksek rütbeli subaylar olmak üzere Endonezya ordusunun üyeleri idi.⁵⁵ SCU 120 sanık hakkında İnterpol'e kırmızı bülten vermiş olsa da bunlardan 77 tanesi işleme kondu.⁵⁶ Bu hususta uygulanan politikanın muğlak

⁴⁷ Suzanne Katzenstein, "Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor," Harvard Human Rights Journal 245:16, 2003, pp. 258-259.

⁴⁸ Öncelikli 10 vaka şunlardı: Liquiça Kilisesi Katliamı (6 Nisan 1999), Manuel Carrascalão'nun evinde gerçekleşen cinayetler (17 Nisan 1999); Maliana Polis Karakolu (2-8 Eylül 1999); Lospalos vakası (21 Nisan'dan 25 Eylül 1999'a); Lolotoe vakası (2 Mayıs'tan 16 Eylül 1999'a); Suai Kilisesi katliamı (6 Eylül 1999); Rahip Belo'nun yerleşkesine saldırı (6 Eylül 1999); Passabe ve Makaled katliamları (Eylül'den Kasım 1999'a); Lospalos'ta ikinci vaka (Nisan'dan Eylül 1999'a) ve diğer çeşitli bölgelerde gerçekleşmiş olan cinsel şiddet vakaları. Bkz. Ağır Suçlar Birimi Güncellemesi, 4 Şubat 2005, s. 2

⁴⁹ Ağır Suçlar Sürecinin Geleceği Üzerine Geçiş Dönemi Çalışma Grubu üyelerinden alınan bilgi. Geçiş Dönemi Çalışma grubu UNMISSET tarafından ağır suçlar sürecinin geleceğine ilişkin önerilerde bulunması için oluşturuldu.

⁵⁰ Bkz. Ağır Suçlar Birimi Güncellemesi, üst not 50, s. 2

⁵¹ UNPOL müfettişlerinin sayısının 23'ten 8'e, BM müfettişlerinin sayısının da 13'ten 9'a düştüğünü JSMP duyurdu.

⁵² Hukuksal Sistemi İzleme Programı, "Ağır Suçlar Birimi'nin Geleceği" Ocak 2004, s. 5-7

⁵³ Güvenlik Konseyi Kararı 1543 (2004), 14 Mayıs 2004, parag. 8

⁵⁴ Bkz. Ağır Suçlar Birimi Güncellemesi, üst not 50, s. 3

⁵⁵ İddianamede itham edilenlerin tam listesine şuradan ulaşmak mümkündür: <http://www.scu-dili.org/suspects/SuspectsByName.html>.

⁵⁶ Carl de Faria, "ET'nin Adalet Talebi: Ağır Suçlar Dosyası," başlıklı çalışmanın sunulduğu yer: Çatışma Sonrası Doğu Timor'da UNMISSET Uluslararası BM Barışmuhafaza Operasyonları Sempozyumu: Başarılar ve Öğrenilen Dersler, 28 Nisan 2005, s. 2

olmasından ötürü, kırmızı bültenlerin çıkarılması rütbeli askerlerle sınırlı kalmadı ve bu yöntemin hemen hiç sonuç getirmediği Batı Timor'da olduğu düşünülen düşük seviyedeki failleri de kapsadı.

Şubat-Mayıs 2005 zarfında, tüm dosyaların ve kanıtların gelecekte uygulanabilecek bir adalet süreci için faydalı olabileceği düşüncesiyle SCU 'devir teslim' işlemlerine mesaisini harcadı. Bu süreçte yaklaşık 60.000 sayfalık doküman tarandı, içinde araştırma yapmaya elverişli bir veri tabanı oluşturuldu, önemli dokümanlar (tanık ifadelerini ve devir teslim dokümanlarını içerecek şekilde) Tetum diline çevrildi.⁵⁷ Bu işlerin yürütülmesi için sekiz uzman çevirmenin denetimi altında çalışan 37 çevirmen işe alındı.⁵⁸ SCU, henüz görülmemiş vakaları mümkün olduğu ölçüde iddianame sürecine yakınlaştırdı ve sonrasında süreci devam ettirmesi muhtemel müfettişler için açıklamaları taslak haline getirdi.⁵⁹ SCU ayrıca her bir bölgede halk toplantıları düzenleyerek yerel topluluklara birimin yapmış olduğu işleri anlattı, birimin neden kapanmakta olduğunu ve bu kişilerin dava süreçlerinin nasıl devam edeceğine ilişkin bilgilendirmelerde bulundu.⁶⁰

B. Özel Panellerin ve Temyiz Mahkemesinin Yaptığı İşler*

Özel Paneller, DGSPC'ye yapılan başvurular üzerinden iddianameleri ve tutuklama ile ilgili işlemleri gerçekleştirdi. Temyiz Mahkemesi ise kesintilerle de olsa mahkemenin verdiği kararların doğru prosedürler izlenerek alınıp alınmadığına karar verip nihai durumu belirledi. Yargılama sürecinin bütününde yaşanan sorunlar bu iki birimde de yaşandı.

⁵⁷ Carl de Faria (Genel Savcı Vekili), David Savage (Müfettişler Şefi), ve Paul Nifah (IT/Ağlar Uzmanı) ile yapılan röportajlar, 16 Mart 2005.

⁵⁸ Age.

⁵⁹ Age.

⁶⁰ İlk buluşma 15 Mart 2005'te Oecussi'de yapıldı ve sonuncusu Dili'de 9 Mayıs 2005'te icra edildi.

III. AĞIR SUÇLAR REJİMİ'NİN DİĞER ADALET MEKANİZMALARI İLE İLİŞKİSİ

A. Özel Yetkili Endonezya Mahkemeleri

1999 yılının Eylül ayında Endonezya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, Komnas HAM, 1999 yılında Doğu Timor'da gerçekleşen insan hakları ihlallerini araştırmak adına bağımsız bir komisyon kurdu. KPP HAM yaşanan insan hakları ihlallerinde Endonezya hükümetin ne derecede rol oynadığını belirlemekle ve insan hakları mahkemesinde yürütülen soruşturmalara kanıt sağlamakla yükümlüydü. KPP HAM'ın 31 Haziran 2001'deki sonuç raporu 13 olayı ve birkaç suç kategorisini inceledi. Sonuç olarak Endonezya hükümetinin Doğu Timor'daki milislere finansman sağlama, milisleri silahlandırılma ve desteklenme gibi faaliyetlere bulaştığı ve TNI'ın milislerle birlikte askeri operasyonlar gerçekleştirdiği sonucuna varıldı.

KPP HAM raporu bahsi geçen suçların faillerin yargılanması amacıyla hukuki bir süreç başlatılması noktasına geldi. 2000 yılında yürürlüğe giren Endonezya İnsan Hakları Mahkemeleri Yasası,⁶¹ yasa yürürlüğe girmeden önce işlenen suçların ancak özel yetkili (*ad hoc*) mahkemelerde yargılabileceğine hükmetti. Benzer şekilde, Doğu Timor'da işlenen suçları yargılama yetkisine sahip özel yetkili *İnsan Hakları Mahkemesi* oluşturuldu. Mahkemeden önce 12 davada 18 davalı sorgulandı.

MOU'da öngörüldüğü biçimde, SCU'nun Endonezyalı müfettişlere yardım etmesi ve Endonezyalı müfettişlerin kanıt toplamak amacıyla SCU'nun yardımıyla iki kez Doğu Timor'u ziyaret etmeleri belirli bir seviyede işbirliği gerçekleştirdiğini göstermekteydi.

Yine de yargılama süreci birçok kişi tarafından danışıklı dövüş olarak görülüp topa tutuldu.⁶² Bilhassa, sürece dair aşağıdaki eleştiriler yapıldı:

- Mahkemenin yetkisi Doğu Timor'daki 13 bölgenin sadece 3 tanesi ve Nisan 1999 ile Eylül 1999 arasında gerçekleşen olaylarla sınırlandı.
- KPP HAM raporundaki 13 vaka arasından sadece 4 tanesi Genel Savcılık Ofisi tarafından sorgulanmaya değer görüldü.
- Duruşmalar boyunca, geniş çapta yetersiz kanıt kullanarak ve tatbik edilebilir bir dava stratejisi izlemeyerek, savcılık makamı kendi davasını etkin bir şekilde ortaya koymak konusunda her bakımdan çuvalladı.⁶³ Bu durum hükümetin ve Genel Savcılık Ofisi'nin soruşturmalar konusunda siyaseten isteksizliği ile açıklandı ve
- TNI askerlerinin yargılamalar boyunca duruşma salonundaki sürekli bir biçimde tehditkar varlığı ve bağımsız olduğu düşünülen savcılara yönelik diğer gözdağı taktikleri kullanıldı.

Dava sadece altı mahkumiyet ile sonuçlandı. Altı kişinin hepsi temyize başvurdu ve temyiz sürecinde serbest bırakıldı. Hala sürmekte olan bir dava haricinde, beş mahkumiyet de temyiz sonucunda bozuldu.⁶⁴ KPP HAM raporunda şüpheli olarak belirlenmiş olan General Wiranto gibi bazı yüksek rütbeli şüpheliler hiçbir zaman suçla itham edilmediler.

⁶¹ Yasa 26/2000

⁶² Bkz. De Faria, üst not 58, s. 8-9

⁶³ Bkz. İnsan Hakları İzleme, "Doğu Timor'da Adaletin Reddi", bu bağlantıdan ulaşılabilir: <http://www.hrw.org/backgrounder/asia/timor/etimor1202bg.htm>; ve Uluslararası Af Örgütü "Endonezya ve Doğu Timor: Adalet İçin Uluslararası Sorumluluk", 14 Nisan 2003, bu bağlantıdan ulaşılabilir: <http://web.amnesty.org/library/eng-idn/reports>. Özel yetkili mahkemeler hakkında kapsamlı bir eleştiri için bkz. David Cohen, "Intended to Fail: The Trials Before the Ad Hoc Human Rights Court in Jakarta," ICTJ tarafından Ağustos 2003'te yayınlandı.

⁶⁴ Savcılar tarafından gösterilen inanç eksikliğini gösteren örnekler birisi, mahkemenin beraat kararı aldığı bir vaka savcılarının en temel prosedürel gereklilikleri yerine getirmemeleri yüzünden temyiz mahkemesinden geri dönmeleridir; bkz. "Human Rights Court: The Forgotten Memo," Tempo Magazine 28:15, 2005.

Nihai olarak, özel yetkili mahkemelerde yargılanan 12 kişi SCU tarafından suçlu bulundu. Cakarta'daki yargılama sürecinin zanlıların sorgulanması bağlamında sahici bir örnek teşkil etmediği düşünüldüğünde, bu ilgili kişilerin mahkeme tarafından halihazırda suçlu bulunanların veya beraat ettirilenlerin yeniden yargılanmasını yasaklayan *ne bis in idem* (aynı suçtan iki kez yargılanmama) prensibinin ihlal edilmesi olarak görülmemelidir. SPSC'nin ve özel yetkili mahkemelerin oluşturulması sürecinde iki farklı yargı gücünün çakışması mevzu bahis olduğunda nasıl bir karar alınacağına dair önlem alınmaması talihsizlik olarak görülmeli. Bu durum zanlıların vatandaşları olduğu ülkede yargılanacağına dair zımni bir kabulün sonucu olabilir. Bu yaklaşım iki ulusal yaklaşımın bütün olduğunu farz etmiştir. Cakarta'daki özel yetkili yargı sürecinin başarısızlığı ışığında böylesi potansiyel görüş ayrılığının açık bir şekilde çözülmemesi üzücüdür.

B. CAVR

Ağır suçlar rejiminin önemli bir boyutu da CAVR ile olan ilişkisine bakılarak görülebilir.⁶⁵ CAVR'ın yetki alanına giren noktalar şunlardır: 1974 ile 25 Kasım 1999 arasında Doğu Timor'da gerçekleşen siyasi çatışmalar bağlamında işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin hakikatlerin ortaya çıkarılması⁶⁶; kurbanların itibarlarının iadesine yardımcı olmak⁶⁷; uzlaşının tesis edilmesine yardımcı olmak ve toplumsal tabanlı uzlaşma yöntemleriyle zarar verici eylemlere müdahil olmuş bireylerin entegrasyonunu desteklemek⁶⁸; gelecekte vuku bulması muhtemel insan hakları ihlallerini önlemek ve insan hakları mefhumunu geliştirmek adına gerekli pratikleri ve siyasaları belirlemek⁶⁹; ve insan hakları ihlallerinin sorgulanması için Genel Savcılar Ofisi'ne tavsiyelerde bulunmak.⁷⁰

CAVR'ın çalışmaları ağır suçlar rejimi ile birkaç şekilde kesişmekteydi. En açık şekilde, CAVR ağır adli suçların işlendiği vakaları OGP'ye havale etmesi gerekiyordu.⁷¹ İlgili meselelerinin daha fazla soruşturulması ise CAVR'ın sonuç raporunu Timor-Leste Cumhurbaşkanı'na iletilmesiyle gerçekleşecekti.

İkincisi, CAVR'ın yürüttüğü uzlaşma süreçlerinin SCU'nun yaptığı soruşturmaları tamamlar nitelikte olması planlandı. Ağır suçlar dışında zararlı adli suçlar işleyen kimseler uzlaşma ve kabul mekanizmaları için aday olarak görülürken ağır suç zanlısı olarak görülenler ise ağır suçlar sürecinde soruşturulacaktı. CAVR bünyesindeki Toplum Uzlaştırma Prosedürleri (CRP) 'hafif' suçlar ile itham edilen kişilerin *adat* olarak bilinen örfi hukuk çerçevesinde yerel duruşmalarda yer alabileceğini öngördü. Ağır suçlar CRP bağlamında ele alınamazdı.⁷² Bir CRP duruşması sonrasında, suçlunun uzlaşma-barışma için bir eylem içerisine girmeyi taahhüt ettiği bir Toplum Uzlaştırma Anlaşması (CRA) yapılabilirdi. CRA çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getiren kişi ortaya koyduğu davranışlar doğrultusunda soruşturmalardan (ve hukuk davalarından) 'muaf' kalabilirdi.⁷³

⁶⁵ Bu suçlananlar arasındaki tek Doğu Timor'lu olan Eurico Guterres'e karşı görülen bir davadır.

⁶⁶ CAVR UNTAET Yönetmeliği 2000/10 kapsamında kuruldu.

⁶⁷ UNTAET Yönetmeliği No. 2001/10, s. 3.1 (a), (b), ve (c). Ayrıca s. 1(c)'deki "İnsan Hakları İhlalleri" tanımına da bakınız.

⁶⁸ UNTAET Yönetmeliği No. 2001/10 s. 3.1 (f)

⁶⁹ UNTAET Yönetmeliği No. 2001/10 s. 3.1 (g) ve (h).

⁷⁰ UNTAET Yönetmeliği No. 2001/10 s. 3.1 (d) ve (i).

⁷¹ UNTAET Yönetmeliği No. 2001/10 s. 3.1 (e). Mart 2004 itibarıyla, CAVR'ın yaptığı işlerin kabul ve uzlaşma boyutlarının büyük kısmı tamamlanmıştı. Hakikat işlevi ise 7 Temmuz 2005 itibarıyla tamamlanacaktı. Bu tarih CAVR'ın Timor-Leste Cumhurbaşkanı'na Yasa No. 13/2004, madde 1'in gerektirdiği üzere raporunu iletilmesi gereken tarihtir.

⁷² UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 38.1

⁷³ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 27.7'ye göre, bir ifadede yer alan suçun CRP'ye uygun olup olmadığını saptamak Yönetmelik Program 1'de yer alan kriterin rehberliğinde yapılacaktır. Program 1'in 4. paragrafında hiçbir ağır cezai suçun (Mahkemeleri ve SPSC'yi kuran yönetmelikte tanımlandığı üzere: bkz. S. 1[m]) CRP kapsamında ele alınamayacağı belirtilmektedir. Ayrıca bkz. s. 22.2, ağır suçlar bağlamında, Yönetmelik'te yer alan hiçbir hükmün GP'nin özel savcılık otoritesi ve DGPSC'yi veya SPSC'nin özel hukuki konumu hakkında haksız hüküm veremeyeceğini belirtmektedir.

CRP programı Ağustos 2002’de başladı ve Mart 2004’e kadar devam etti.⁷⁴ Toplamda 1371 hafif suç işlemiş kişi CRP sürecini tamamladı.⁷⁵ SCU şahitlerden alınan ifadelerden 1542’sinin CRP’ye katılmak istediğini göz önünde bulundurdu ve 90 şüpheli için yargılama yetkisi kullanmaya karar verdi. Bu 90 kişiden 18’ine suç isnat edildi. 5 şüphelinin davaları CRP’ye geri gönderildi. 67 şüpheli ise ne suçlandı ne de CRP’ye yönlendirildi.⁷⁶

1. İlişkideki Zorluklar

Ağır suçların soruşturulması ile CRP arasındaki ilişkide yaşanan zorluklardan bir tanesi ağır suç kapsamına giren birçok eylemin DPGSC tarafından gerçekte hiçbir zaman soruşturulmama olasılığıydı. Yönetmelik 10/2000 şartına göre ağır suçlar CRP’nin ele aldığı konular içerisinde yer alamazdı.⁷⁷ Ama yönetmeliğin işaret ettiği bir diğer nokta ise OGP’den ‘UNTAET Yönetmelik 16 kapsamında özel yetkisini kullanmaya niyetli’ olduğuna ilişkin bir bildirim CRP’ye iletilmediği sürece CRP’nin uygulamada olmasıydı.⁷⁸ Önceki hükme göre CRP kapsamında olmaması işlenen fiilin doğasına bağlı olarak belirlenirken sonraki hüküm ise CRP’nin soruşturma yapılacağına dair işaretler yoksa CRP sürecinin devam etmesine izin vermekteydi. İşlenen ağır suçlardan yalnızca küçük bir bölümünün soruşturmaya konu olabildiği göz önüne bulundurulacak olursa, bu iki yaklaşım arasındaki fark oldukça kayda değerdi. Nihai olarak SCU’nun izlediği yaklaşım soruşturmaya konu olmayan fiiller ağır suç içeriyor olsalar bile teorik olarak CRP kapsamında ele alınabileceği yönündeydi.⁷⁹ Bu duruşu güçlendirmek amacıyla, Yönetmelik 2001/10, Mayıs 2002’de çıkarılan bir yönerge⁸⁰ ile değiştirilerek hangi vakaların CRP için uygun olduğuna dair DGPSC’nin takdir yetkisi artırılmaya çalışıldı.

Sonuç olarak, CAVR’ın rapor ettiği üzere ağır suçlar içermesine rağmen bazı vakalar CRP sürecinden geçti.⁸¹ İlgili yönetmelikler göz önünde tutulduğunda, halbuki, ağır suçlar için soruşturmadan muaf olmak CRP süreci sonrasında kararlaştıran bir husus değildi.

Bazı vakalarda, OGP ile anlaşmalı bir biçimde, hem hafif suçlar hem de ağır suçlar işlemiş kişiler için CRP uygulandı. CAVR’ın ağır suçlar için dokunulmazlık sağlayamayacağını altı çizilmişti.⁸² OGP’nin soruşturma yapacağı gerekçesiyle CRP’ye katılmaları uygun bulunmayan birçok kişi hiçbir zaman dava konusu dahi olmadı.⁸³

Ağır suçlar süreci ile CAVR arasındaki ilişkiyi yöneten yasama çerçevesinde karşılaşılan zorluklardan birisi düşük seviyede ağır suç işleyenlerin durumu ile cebelleşmek konusunda başarısız olunmasıydı. Bu insanların CRP yönetmeliği gereğince programa katılım koşullarını karşılamadıkları açıklanmışken ilgili kişiler zaman ve kaynak sıkıntıları yüzünden sonunda ağır suçlar rejiminin dışında kaldılar. Temel zorluk SCU’nun bütün vakalarla ilgilenme konusunda pratik olarak yetersiz olması olarak görülürken, SCPC’nin kurulmasından yaklaşık 1 yıl sonra CAVR’ın oluşturulması zarfında bu durumun öngörülmesi mümkündür. Projedeki noksanlık belirli bir ölçüde yeterince planlama yapılmamış olmasına atfedilebilir. Aslında, CAVR ile ağır suçlar rejiminin eşzamanlı bir şekilde kurulmamış olması ve iki şema arasında ortaya çıkan ‘cezadan muaf olma açığı’nın nasıl önlenebileceği hakkında dikkatli bir inceleme yapılmamış olması talihsizlik olarak görülmeli.

⁷⁴ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 27.7. ve 27.8. CRA’lar Bölge Mahkemesi’ne başvuru ve onay maksatlı olarak Mahkeme’nin emriyle iletilmiştir; bkz. s. 28

⁷⁵ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 32

⁷⁶ Ağır Suçlar Sürecinin Geleceği Üzerine Geçiş Dönemi Çalışma Grubu üyelerinden alınan bilgi..

⁷⁷ Age.

⁷⁸ Bilgi Julia Alinho tarafından sağlanmıştır, Dış ilişkiler, Ağır Suçlar Birimi, UNITOL, Timor-leste, 28 Mayıs 2005

⁷⁹ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 1, parag. 4

⁸⁰ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 24.7 ve 24.8

⁸¹ Ağır Suçlar Sürecinin Geleceği Üzerine Geçiş Dönemi Çalışma Grubu üyelerinden alınan bilgi.

⁸² UNTAET Emirname No. 2002/9, s.1.

⁸³ Ağır Suçlar Sürecinin Geleceği Üzerine Geçiş Dönemi Çalışma Grubu üyelerinden alınan bilgi.

Savunma avukatları CAVR yönetmeliğinin Komisyon tarafından elde tutulan ifadelere ve bilgilere erişim konusunda kendilerini dezavantajlı bir pozisyona mahkum ettiği hakkında şikayetlerde bulundular.⁸⁴ İlgili yönetmelikler gereğince, CAVR'ın bilgi edinmeye zorlanması savunma avukatlarından değil OGP'den ricada bulunmasıyla mümkündür.⁸⁵ Bu şu anlama gelmekteydi: savcılar CAVR kayıtlarına bağımsız bir şekilde erişebiliyorken savunma avukatları SCU üzerinden gitmeden bunu gerçekleştiriyorlardı.

2. İlişkinin Değerlendirilmesi

Pratikte, Komisyon ile SCU arasında iyi bir ilişki geliştirilebildi. Her ikisinin de en başında fark ettiği üzere CRP süreci birçok mağdur için kayda değer bir adalet ve temize çıkarma vaad etmekteydi. SCU her zaman başvuruları işleme koyma konusunda olması gerektiği kadar hızlı olmasa da, CRP hakikat komisyonları ile yargı sistemi arasında iyi koordinasyon bakımından müspet bir örnek teşkil ediyordu. CAVR⁸⁶ tarafından SCU'ya havale edilen davalarda SCU'nun şüphelilerin aleyhinde dava açmak konusunda başarısız olması CRP'lerden gerekli onayı alamadığı manasına geliyordu. Uzlaştırma süreci daha ağır suçlular bakımından soruşturma tehdidinin etkin bir şekilde kullanılmasına bağlıydı. CRP'nin yaptığı yönlendirmelerin düzenli bir şekilde SCU'nun soruşturma politikasında dikkate alınmadığını iddia etmek mümkün olabilir.

İletişim konusunda bazı sorunlar ortaya çıktı. Örneğin, CRP duruşmaları kesintiye uğradığı vakit yürütmelik gereği bu durumların OGP'ye rapor edilmesi gerekiyordu. Soruşturma sürecinde kişilerin göz ardı etmesinden ileri gelebileceği üzere, bu raporlama her zaman gerçekleşmiyordu. Bu durum, farkı zaman çizelgeleriyle ve düşük seviyede planlama ve koordinasyon ile ayrıık işleyen iki farklı birim yüzünden oluşmuş olabilir.

Ağır suçlar rejimi ile CAVR (özelinde CRP sistemi) arasındaki etkileşimde en çarpıcı sorun birinin diğerinin altını oyma eğiliminde olmamasıydı. Çünkü ağır suçlara bulaştığından ötürü herhangi bir yargılama sürecine dahil olmuş az sayıdaki kişiden CRP sürecine girmek için gönüllü olanlar arasında bir kızgınlık baş gösterdi.⁸⁷ Bölgelerde bulunan mağdurlar ancak ağır suçlar süreciyle eşleştiği vakit CRP sisteminden memnun göründüler.⁸⁸ Sayıları fazla olan düşük seviyedeki failerin soruşturmadan muaf olmalarının kabul görmesinin arkasında yatan rasyonel yüksek seviyedeki failerin ağır suçlar sürecine gireceği beklentisiydi.⁸⁹ Hemen hepsi ağır suçlara karıştığından ötürü şüpheli görülenlerden CRP'ye başvuranların SCU'nun birim kapanmadan önce suç ithamında bulunamaması yüzünden topluma en az kefareti ödeyenler olması ise ironik sayılabilir. Timor yargısının yetki alanında olan kişiler bakımından bile, CRP'nin ağır suçlara ilişkin adaletin tesis edilebileceğine ilişkin yüksek beklentileri Endonezya'nın işbirliğine yanaşmaması dolayısıyla karşılık bulamadı.⁹⁰ Davaların çoğu bu beklentiler karşılanmadan öylece kaldı.

⁸⁴ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 24.7 ve 24.8

⁸⁵ Ağır Suçlar Sürecinin Geleceği Üzerine Geçiş Dönemi Çalışma Grubu üyelerinden alınan bilgi.

⁸⁶ 67 şüpheliye suç ithamında bulunulmadı veya CRP'ye geri sevk edilmediler. Bilgi Julia Alinho tarafından sağlanmıştır, Dış İlişkiler, Ağır Suçlar Birimi, UNITOL, Timor-leste, 28 Mayıs 2005

⁸⁷ Ağır Suçlar Birimi Savunma Avukatları Şefi, Ramavarma R. Thamburan tarafından sunulan çalışma: Çatışma Sonrası Doğu Timor'da UNMISSET Uluslararası BM Barışmuhafaza Operasyonları Sempozyumu: Başarılar ve Öğrenilen Dersler, 28 Nisan 2005, s. 3

⁸⁸ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 44.2.

⁸⁹ Üst not 97.

⁹⁰ UNTAET Yönetmeliği 2001/10, s. 27.4 ve 27.6

IV. AĞIR SUÇLAR REJİMİ DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Değerlendirme ve Karşılaştırma Kriterleri*

Bu kısımda Ağır Suçlar Rejimi'nin faaliyetleri değerlendirilirken hangi kriterler ekseninde değerlendirme yapılacağı ortaya konmaktadır. Bu noktada, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile kıyaslamalar yapılmakta, aynı zamanda uluslararası hukuk çerçevesine dayanılmaktadır.

B. Endonezya'nın Yeterince İşbirliği Yapmaması*

Ağır Suçlar Rejimi'nin beklentiyi karşılayamamasının önündeki temel nedenlerden birisi Endonezya hükümetinin yargılamalar sürecinde işbirliği yapmaktan kaçınması oldu. Her ne kadar işbirliği yapılacağına dair anlaşma yapılmış olsa da, Endonezya parlamentosu anlaşmayı onaylamadığından bir ilerleme kaydedilemedi ve Doğu Timor'da kurulan Ağır Suçlar Rejimi yargılama süreçlerini failerin çoğu Endonezya'da olmasına rağmen kendi başına yürütmek zorunda kaldı.

C. Davalara Sınırlı ve Düzensiz Odaklanma ve Soruşturmalar*

En başından itibaren çerçevesi belli olan bir yargılama stratejisi geliştirilemediğinden, 1999 öncesi suçların yargılanması konusunda başarısız olunduğundan ve toplumsal cinsiyetle ilişkili vakalara dair bir bilinç geliştirilemediğinden sınırlı zamanda adaletin tesis edilmesi mümkün olamadı.

D. Soruşturma ve Kovuşturma Önündeki Engeller*

İşe alınan çalışanların niteliksizliği, maddi engellerden dolayı yeteri kadar tanıklık alınamaması ve çeşitli kaynak eksiklikleri yüzünden soruşturma süreci umulan başarıya ulaşamadı.

E. Tarafların Eşitliği*

Bu kısımda savunma avukatlarına ve sanıklara kendilerini savunmaları için gerekli alan açılmadığı ele alınıyor. Tarafların yargı sürecinde eşit olması ilkesi kısmen sağlanabildi.

F. SPSC'nin ve Temyiz Mahkemesinin İşleyişindeki Sorunlar*

Bu sorunlardan bazıları şunlardır: iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi personellerin yaşadığı dil sorunları ile karşılaştı, kısa sürede karşılaşılan benzer davalar için içtihat oluşturulması daha başarılı ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilirdi, alınan tanıklıkların yazılı hale geçirilmesi noktasında kafi derecede etkin bir mekanizma kurulamadı.

G. Kapasite İnşası*

Kısıtlı imkanlara rağmen kapasite gelişimi için UNTAET kayda değer bir enerji harcadı. Personellerin eğitilmesi, teknolojik imkanlardan faydalanması, yargı sürecini devam ettirebilecek avukatların yetkin hale getirilmesi ve kurumsallaşmanın artırılması gibi konularda başarılı olundu.

H. Timor-Leste ve Birleşmiş Milletler'de Siyasi İrade Yetersizliği*

Endonezya ile Timor-Leste ükeleri arasındaki güç farkı Timor-Leste hükümetini Ağır Suçlar Birimi'ne destek vermek konusunda kararsız ve zor bir konumda bıraktı. Bu yüzden Timor-Leste hükümeti BM'nin siyasi irade ortaya koymadığı koşullarda Endonezya ile siyasi çatışma yaşamaktan kaçınma düşüncesiyle yargılama sürecine düzenli ve bütünlük destek vermekten kaçındı. Bu koşullarda BM'nin daha fazla inisiyatif alması ve sürecin işlenmesini sağlaması gerekirdi.

V. AĞIR SUÇLARIN YARGILANMASI GÜNCEL BİR BAKIŞ

Bu bölümde Ağır Suçlar Birimi'ne dair tarihsel bir analize ek olarak güncel durum incelemesi yapılmaktadır. Timor-Leste devletinin kurulmasıyla yasama ile yargılama süreci arasında çıkan sorunlar, Timor-Leste'nin yerel kapasite sorunu ile başa çıkma çabaları, BM'nin çekilmesiyle daha bariz şekilde görünür olan siyasi irade eksikliği incelenmektedir. Son olarak, Doğu Timor'da yerini bulmayan adaletin tam manasıyla tesis edilmesi için Ağır Suçlar Rejimi'nin tasfiye edilmesinden ziyade sürmesi için nedenler ortaya konmakta.

VI. SONUÇ

BM ve uluslararası kamuoyunun 1999'da yaşanan vahşete cevabı -hem Endonezya'nın hem de Doğu Timor'un yerel yargı alanlarını da kapsayacak şekilde- Doğu Timor'daki mağdurlara cezai adalet götürme girişimi oldu. Bu girişime verilen cevaplar olumlu olsa da en başından itibaren ortaya çıkan zorlukları aşma noktasında yetersiz kaldı. Endonezya adalet sisteminin siyasi olarak hassas davaları bağımsız ve korkusuz bir şekilde yargı sürecine dahil edip edemeyeceği BM ve uluslararası kamuoyu tarafından ciddi bir şekilde değerlendirilmedi. BM şemsiyesi altında Doğu Timor'da gerçekleşen yerel adalet girişimi yetkililere etkin ve tutarlı bir gözetim imkanı sağlayamadı. Muğlak bir talimatname, ağır suçların soruşturulmasına yönelik ilk denemelere pek az yol gösterebildi.

Bütünsel stratejik planlama kısıtlılığı, ağır suçların yargılanması sürecini bir arada tutmaya çalışanlara ağır darbeler indirdi. Hiç gerçekçi olmayan zaman planlamalarının yapılması adaleti hızlı bir şekilde çok ucuza garanti altına alma girişimine sebebiyet verdi. Bu durum, SCU'nun liderliğinde gerçekleşen değişikliklerle istikrarsız bir işgücünün kullanılmasına yol açtı. Ortaya çıkan belirsizlikler, zaman zaman üretilen işlerin niteliğine de yansdı. Planlama ve destek verme konusunda süregiden kararsızlık hali, nihai olarak, cezasızlık kültürünün daha geniş bölgelere yayılmasına sebep oldu.

Sonuç olarak, BM ve uluslararası kamuoyu Doğu Timor'da adaletin takipçisi olma zilliyetinden vazgeçti. Bu durum, BM'nin Genel Sekreterlik ve Güvenlik Konseyi raporlarıyla pekiştirilen kararlılığın pratik bir şekilde reddedildiği Wiranto suçlamasına BM'nin ortak olmayı reddetmesinde net bir şekilde görülmekte. Bunu yaparak BM bölgede uluslararası adalet mücadelesini ve Doğu Timor davası için adalet arayışını çok belirleyici bir şekilde tersine çevirmiştir. BM, 1999 yılında Timorlu insanların kendi kaderlerini tayin hakkının uygulayacağını garanti etmek için çalışırken öldürülen BM çalışanlarının kendilerini bu uğurda feda ettiğini görmezden geldi. Bölgesel güç dengesizliği ve ekonomik zorluklar Timor-Leste hükümetinin suçlamalardan kendini uzaklaştırması konusunda tatmin edici nedenler olarak görülebilecekken aynı şeyleri BM ve uluslararası kamuoyu için söylemek mümkün değildir. Zaten aslında bu güç dengesizlikleri yüzünden BM'nin güçsüz olandan yana müdahil olması beklenmekteydi.

Kayda değer eşitsizlikler önlerine yığılmış olmasına rağmen, Doğu Timor'daki ağır suçlar rejiminin üyeleri çarpıcı sayıda soruşturmaya imza attı, iddianemeler hazırladı ve mahkumiyet kararları çıkardı. Bu çalışmalar Doğu Timor'da gerçekleştirildi ve Doğu Timor'un şiddet dolu geçmişinde hakikatin inşa edilmesine mühim derecede katkıda bulundu.

SCU müfettişlerinin ve savcılarının toplamış olduğu kanıtlar doğru şekilde muhafaza edilmeli. İlerde açılacak soruşturmalarda kullanılacak olması bir yana dursun, ilgili dokümanlar ve dosyalar Timor-Leste tarihinde yaşanan en trajik zamanlarının kayıtları niteliğindedir. Kanıtları sağlayan kurbanların ve tanıkların güvenliği ve çıkarları açısından bu kayıtlar her daim korunmalıdır. Bu kanıtların sağlanmasının yegane amacı ağır suçlar işleyen faillerden hesap sorulmasıydı. Verilmiş olan ifadeler, sadece güvenilirliğinden şüphe duyulmayacak ve soruşturmaları tamamlamakla görevlendirilmiş olan cezai adalet kurumlarına gösterilmelidir. Güven duygusuyla kanıt sağlayan tanıkların ve cinsel suç kurbanı olanların kimlikleri hiçbir suretle ne kamuoyunun bilgisine ne de soruşturma amaçlı olmayan süreçler için açığa vurulmalıdır.

Doğu Timor deneyiminden öğrenilmesi gereken bir ders varsa, o da yerel kapasite yetersizliği ile olumsuz politik atmosfer mevzu bahis olduğunda uluslararası kamuoyu ve Birleşmiş Milletler'in mağdurların haklarını korumak ve adaletin yerini bulduğunu göstermek adına yeterli kaynak ve politik sermaye sağlama görevini üstlenmesi gerektiğidir.